

2/2012 (XII. 10.) PK vélemény a fogyasztói kölcsönszerződésben pénzügyi intézmény által alkalmazott általános szerződési feltételekben szereplő egyoldalú szerződésmódosítási jog tisztességtelenségéről

A Kúria Polgári Kollégiuma a fogyasztói kölcsönszerződésben pénzügyi intézmény által alkalmazott általános szerződési feltételekben szereplő egyoldalú szerződésmódosítási jog tisztességtelenségének megítélése tárgyában felállított joggyakorlat-elemző csoport kollégium által elfogadott összefoglaló véleményében foglalt megállapítások alapul vételével a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) 27. §-ának (1) bekezdése alapján az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása érdekében a következő kollégiumi

véleményt

nyilvánítja azzal, hogy a véleményben foglaltak

- a vonatkozó jogszabályok hatályos rendelkezésein alapulnak, ugyanakkor irányadóak lehetnek olyan jogvitákra is, amelyekre a korábban hatályos jogszabályi rendelkezések az alkalmazandóak;
- kizárólag a fogyasztói kölcsön- és pénzügyi lízingszerződésekre (a továbbiakban: fogyasztói kölcsönszerződés) vonatkoznak, ugyanakkor ezen szerződésekre megfelelően irányadóak a fogyasztói szerződés érvényességével kapcsolatos egyes kérdésekről szóló 2/2011 (XII. 12.) PK véleményben, illetve a fogyasztói szerződéssel kapcsolatos közérdekű kereset egyes kérdéseiről szóló 3/2011 (XII. 12.) PK véleményben kifejtettek is.

1. A pénzügyi intézmény a fogyasztói kölcsönszerződésre vonatkozó általános szerződési feltételei között, illetve az egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltételekben (a továbbiakban: általános szerződési feltételek) a kamat, díj, költség ügyfélre kedvezőtlen, egyoldalú módosításának jogát törvényi felhatalmazás alapján, annak megfelelően

kikötheti. E szerződési kikötés önmagában nem minősülhet tisztességtelennek.

2. Az egyoldalú szerződésmódosításra vonatkozó jogszabályba ütköző kikötés ezen okból semmis. A bíróság ezért először azt vizsgálja, hogy az általános szerződési feltételek között szereplő kikötés a jogszabályi rendelkezéseket sérti-e.

Semmis a kikötés akkor is, ha jogszabályba ugyan nem ütközik, de az egyoldalú szerződésmódosításra okot adó egy vagy több feltétel – tartalmát tekintve – a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével indokolatlanul és egyoldalúan előnyös a pénzügyi intézmény, illetve hátrányos a fogyasztó számára, ezért a Ptk. 209. § (1) bekezdése értelmében tisztességtelen.

3. Az olyan feltétel tisztességtelensége, amelynek tartalmát jogszabály kimerítően (taxatíve) határozza meg bíróság által nem vizsgálható. Ha a kógens keretszabályt a felek rendelkezési joga tölti meg tartalommal, vagy ha a felek a diszpozitív jogszabályi rendelkezésektől eltérnek az ilyen feltétel tisztességtelensége vizsgálható.

4. A pénzügyi intézmény egyoldalú szerződésmódosítási jogosultsága nem a kölcsönügylet főszolgáltatását megállapító, illetve a szolgáltatás és ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötés. Ezért a Ptk. 209. § (5) bekezdése nem zárja ki az ilyen kikötés tisztességtelenségének a vizsgálatát.

5. A pénzügyi intézmények által elfogadott Magatartási Kódex nem jogszabály, az abban foglalt egyoldalú szerződésmódosítást lehetővé tevő feltételek semmisségét a bíróság vizsgálhatja.

6. Tisztességtelen az egyoldalú szerződésmódosításra vonatkozó olyan kikötés, amely a fogyasztóval szerződő pénzügyi intézmény számára – a fogyasztó hátrányára – indokolatlan és egyoldalú előnyt nyújt. Az egyoldalú szerződésmódosításra vonatkozó kikötés különösen akkor tisztességtelen – feltéve, hogy nem ütközik jogszabályba –, ha:

a) tartalma a fogyasztó számára nem világos, nem érthető (egyértelmű és érthető megfogalmazás elve);

b) az egyoldalú szerződésmódosítás feltételei nem tételesen meghatározottak, vagyis az ok-lista hiányzik, vagy van ok-lista, de az csak példálózó jellegű felsorolást tartalmaz (tételes meghatározás elve);

c) az egyoldalú módosítás feltételei nem objektív jellegűek, vagyis a fogyasztóval szerződő félnek módja van a feltétel bekövetkeztét előidézni, abban közrehatni, a módosításra okot adó változás mértékét befolyásolni (objektivitás elve);

d) az ok-listában meghatározott körülmények ténylegesen nem, vagy nem a körülmények változásának mértékében hatnak a kamatra, költségre illetve díjra (ténylegesség és arányosság elve);

e) a fogyasztó nem láthatta előre, hogy milyen feltételek teljesülése esetén és milyen mértékben kerülhet sor további terhek rá történő áthárítására (átláthatóság elve);

f) a szerződésmódosítás bekövetkezése esetére nem biztosítja a fogyasztó számára a felmondás jogát (felmondhatóság elve).

g) kizárja, hogy a fogyasztó javára bekövetkező feltétel változás hatása a fogyasztó javára érvényesítésre kerüljön (szimmetria elve).

7. Az egyoldalú szerződésmódosítás jogát megalapozó, az ok-listában felsorolt körülményeket egységesen akként kell értelmezni, hogy e körülményeknek a szerződés megkötését követő megváltozása akkor teszi indokolttá – a jóhiszeműség és tisztesség elvének megfelelően – a szerződés fogyasztó terhére történő egyoldalú módosítását, ha e körülmények előre nem látható változása a pénzügyi intézmény számára a rendes üzleti kockázatot meghaladó mértékű érdeksérelmet okoz.

Nem tisztességtelen a kikötés önmagában azért, mert az általános szerződési feltételek nem tartalmazzák, hogy a pénzügyi intézmény az egyoldalú szerződésmódosítás jogával csak akkor élhet, ha az ok-listában szereplő körülmények megváltozása előre nem látható, a rendes üzleti kockázatot meghaladó mértékű érdeksérelmet okoz. Azt, hogy a pénzügyi intézmény e szempont betartásával jár-e el, a tényleges szerződésmódosításkor lehet és kell figyelembe venni.

8. a) Az ok-listában szereplő érvénytelen kikötés nem vált ki joghatást; a szerződés e kikötés mellőzésével egyebekben változatlan feltételekkel köti a feleket. A fogyasztói kölcsönszerződés az egyoldalú

szerződésmódosítást lehetővé tevő érvénytelen feltétel mellőzése esetén is teljesíthető. Arra nincs mód, hogy a bíróság az egyoldalú szerződésmódosítást lehetővé tevő érvénytelen szerződési feltétel mellőzése helyett, azt módosítva új, a felek egyenlőségét helyreállító szerződési kikötést állapítson meg.

b) Ha a szerződési feltételnek csak meghatározott része érvénytelen nincs akadálya, hogy a bíróság – a részleges érvénytelenség szabályait alkalmazva – a szerződési kikötésnek ne az egészét, hanem csak az érvénytelenségét okozó részét mellőzze.

9. a) A bíróságnak a per tárgyává tett általános szerződési feltétel érvénytelenségét hivatalból kell észlelnie, ha az érvénytelenség a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján megállapítható.

b) A bíróságnak az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló egyoldalú szerződésmódosításra vonatkozó kikötés jogszabályba ütköző, illetve tisztességtelen jellegét – amennyiben ez szükséges a fogyasztó által vagy közérdekű keresettel indított jogvita eldöntéséhez – attól függetlenül kell vizsgálnia, hogy azt a pénzügyi intézmény ténylegesen alkalmazta-e, vagy már nem hatályos.

c) Az egyoldalú szerződésmódosításra vonatkozó olyan kikötés, amelynek a tartalmát a fogyasztó a szerződéskötéskor nem ismerhette meg, nem válik a szerződés részévé. Az ilyen kikötés tisztességtelensége nem vizsgálható.

10. a) Az általános szerződési feltételek között szereplő ok-listában foglalt feltételek érvénytelensége a ténylegesen gyakorolt egyoldalú szerződésmódosítás érvényességének a megítélése során is vizsgálható.

b) Amennyiben az egyoldalú szerződésmódosításra az általános szerződési feltétel módosításával kerül sor, a módosított általános szerződési feltétel érvénytelenségének megállapítása iránt közérdekű kereset is indítható.

c) Az egyoldalú szerződésmódosítás kapcsán indult perekben erre irányuló kereseti kérelem esetén vizsgálandó, hogy érvényesült-e a ténylegesség, az arányosság és a szimmetria elve.

1. A szerződési jog alapvető elve a „pacta sunt servanda”, amely a szerződésben vállalt kötelezettségek teljesítését követeli meg a felektől azzal a tartalommal, ahogyan a szerződéskötéskor megállapodtak. A szerződés lényegéhez tartozik, hogy a szerződés megkötésekor a szerződéssel elérni kívánt előnyök érdekében mindkét (mindegyik) fél önként többletkockázatot vállal, azt, hogy a tevékenységi, ellenőrzési köréhez tartozó körülményekért a másik fél irányában helytáll, ennek fejében viszont számíthat arra, hogy a másik felet is terheli ugyanez a kötelezettség. A szerződésben a felek kölcsönösen felvállalják a rendes (normális) üzleti kockázatot, amely nem más, mint a szerződéskötést követő változások lehetőségének, esélyének felmérése, mindezeknek a szerződéses ellenértékben történő kalkulálása, és a saját érdekkörhöz tartozó üzleti kockázat viselése. A szerződésben foglalt kötelezettségek egyoldalú módosítása vagy teljesítésük megtagadása érdekében a fél általában nem hivatkozhat arra, hogy a szerződés megkötése után a körülményekben olyan változások következtek be, aminél fogva a teljesítés számára terhesebbé vált. Általában a saját helyzetének objektív nehezüléséből eredő következményeket – a már megkötött szerződések keretei közt – egyik fél sem háríthatja a másikra. A pacta sunt servanda elvéből következik, hogy – főszabályként – egyik fél sem jogosult egyoldalúan a megkötött szerződést megszüntetni (felmondás, elállás), vagy pedig azt egyoldalúan módosítani.

A szerződés módosítását – ha az nem a felek közös megegyezésével történik – az teheti indokolttá és a másik félre nézve kötelező erejűvé, ha a tartós jogviszonyok tartama alatt a szerződéskötéskor fennállt körülmények előre nem látható módon, a rendes üzleti kockázaton kívüli objektív okok folytán megváltoznak, és ezért a szerződés eredeti feltételekkel történő teljesítése egyik, vagy mindkét fél lényeges érdekét sérti (*clausula rebus sic stantibus*). Ezt az elvet a bírósági szerződésmódosítás körében a Ptk. 241. §-a rögzíti, a jogszabállyal történő szerződésmódosítás feltételeivel – hasonló elvi alapon – pedig az Alkotmánybíróság több határozata foglalkozott (32/1991. (VI. 6.) AB határozat, 66/1995. (XI. 24.) AB határozat).

A felek egyike a megkötött szerződés tartalmát egyoldalúan akkor módosíthatja (egyoldalú hatalmasság), ha erre jogszabály jogosítja fel, vagy pedig a felek a szerződésben e jogosultságot előre közösen kikötötték. A Ptk. szabályaiba nem ütközik, ha a közös megegyezéssel létrejött szerződés az egyik szerződő fél számára az egyoldalú szerződésmódosítás jogát biztosítja. A Ptk. azt sem írja elő, hogy a közösen kikötött egyoldalú szerződésmódosítási jog milyen esetekben gyakorolható; azt sem, hogy e feltételeket, körülményeket (ok-listát) előre a szerződésben kellene meghatározni; és azt sem, hogy a kikötött egyoldalú szerződésmódosítási jog

csak kivételes esetekben lenne gyakorolható. A felek által közösen kikötött egyoldalú szerződésmódosítási jogosultságra nem vonatkoznak a Ptk. 241. §-ában írt, a bírósági szerződésmódosításra vonatkozó kritériumok.

A Ptk. szabályaiba nem ütközik az sem, ha az egyoldalú szerződésmódosítás jogát a fél az általános szerződési feltételei között előre meghatározza, és az ilyen kikötés a felek megállapodása folytán a szerződés tartalmává válik.

A pénzügyi intézmények az általános szerződési feltételeik között rendszerint kikötik az egyoldalú szerződésmódosítás jogát. A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (Hpt.) 207. § előírja, hogy a pénzügyi intézmény köteles az általa rendszeresen végzett, engedélyezett tevékenységre vonatkozó általános szerződési feltételeit üzletszabályzatba foglalni. A Ptk. 205/A. § (1) bekezdésének megfelelően általános szerződési feltételeket tartalmaz továbbá – az üzletszabályzat mellett – a pénzügyi intézmény által közzétett hirdetemény, valamint minden olyan szerződésminta (kölcsönszerződés, lízingszerződés, a különböző célú válfajaik, a kapcsolódó biztosítéki szerződések), amelyet a pénzügyi intézmény több személlyel való szerződéskötés érdekében előre elkészít, és amelyet a felek egyedileg nem tárgyaltak meg. Közömbös a rögzítés módja, és az is, hogy a feltételek a szerződéses okiratba szerkesztve vagy külön okiratban jelennek meg. A fogyasztóval kötött szerződésben az általános szerződési feltételekhez hasonló megítélés alá esik az olyan kikötés is, amelyet a pénzügyi intézmény ugyan nem több szerződés megkötése céljából alakított ki, de előre egyoldalúan határozott meg és a kikötést egyedileg a felek nem tárgyalták meg, vagyis a fogyasztónak nem volt módja arra, hogy a kikötés tartalmát érdemben befolyásolja, alakítsa, választási lehetősége legfeljebb a szerződéskötéstől való elzárkózásra terjedt ki.

A kölcsönszerződések speciális jellemzőire tekintettel külön jogszabály, a Hpt. lehetővé teszi az egyoldalú szerződésmódosítási jog kikötését. A Hpt. 210. § (3) bekezdése szerint fogyasztóval kötött kölcsönszerződésben vagy pénzügyi lízingszerződésben az ügyfél számára kedvezőtlenül kizárólag a kamatot, díjat vagy költséget lehet egyoldalúan módosítani. Egyéb feltétel, ideértve az egyoldalú módosításra okot adó körülmények felsorolását is, egyoldalúan nem módosítható az ügyfél számára kedvezőtlenül. Az egyoldalú módosítás jogát a hitelező akkor jogosult gyakorolni, ha a módosításra okot adó objektív körülmények tételes meghatározását a szerződés tartalmazza, valamint a hitelező árazási elveit írásban rögzítette. Az egyoldalú szerződésmódosítás törvényi feltételeit időben eltérő módon és részletességgel rendezte a Hpt., így a fogyasztóra hátrányosan 2009. augusztus 1. napját megelőzően bármely

szerződési feltétel, ezt követően csak a kamatra, díjra, költségre vonatkozó rendelkezések módosíthatók egyoldalúan.

A Hpt. a fogyasztói kölcsönszerződések esetén tehát az egyoldalú szerződésmódosítás jogát elismeri, ugyanakkor – a Ptk-hoz képest, a fogyasztók érdekében – korlátozza is, mivel kizárólag a kamat, költség és a díj tekintetében teszi lehetővé fogyasztói kölcsönszerződés esetén az egyoldalú szerződésmódosítást. Miután az egyoldalú szerződésmódosítás jogát (bár korlátokkal) a Hpt. elismeri, önmagában az egyoldalú szerződésmódosítási jogosultság kikötése tisztességtelennek nem minősülhet, ilyen címen sem támadni, sem pedig azt vizsgálni nem lehet. A Ptk. 209. § (6) bekezdése értelmében ugyanis nem minősülhet tisztességtelennek a szerződési feltétel, ha azt jogszabály állapítja meg, vagy jogszabály előírásának megfelelően határozzák meg.

A kamat, díj, költség egyoldalú módosítását elismerő jogszabályi rendelkezéseknek racionális, mindkét szerződő fél érdekében álló indoka van. Az egyoldalú szerződésmódosítás biztosítja, hogy a hosszú távú szerződés ideje alatt a szolgáltatás és annak ellenértéke között a szerződés megkötésekor kialakult értékegyensúly fennmaradjon. Célja, hogy a tartós jogviszonyhoz kapcsolódó kalkulációkból származó kockázatot csökkentse, ezáltal megóvja a fogyasztót attól, hogy a pénzügyi intézmény a kalkulált jövőbeli költségemelkedést elővigyázatosságból már a szerződéskötéskor a fogyasztóra hárítsa, és ezáltal a kölcsön felvételét jelentősen megdrágítsa.

Az egyoldalú szerződésmódosítás joga tehát jogszabályban elismert, az adott szerződéstípus sajátosságai által indokolt, korlátozott jogosultság, amely azonban másfelől együttjár a Hpt-ben szintén előírt azzal a kógens kötelezettséggel, hogy ha a változás a fogyasztóra kedvező, azt a fogyasztó javára is érvényesíteni kell. Ebből következően az egyoldalú szerződésmódosítás a pénzügyi intézmények számára nem csak jogosultság, hanem – ellentétes irányú változás esetén – egyoldalú szerződésmódosítási kötelezettség is (szimmetria elve).

2. A Hpt. az egyoldalú szerződésmódosítási jog gyakorlásának kógens törvényi korlátai között előírja, hogy a pénzügyi intézménynek előre, tételesen kell megjelölnie a későbbi változtatás lehetséges okait (ún. ok-lista). Amennyiben a pénzügyi intézmény az egyoldalú emelés jogát anélkül köti ki, hogy a módosításra okot adó körülményeket az üzletszabályzatában előzetesen meghatározta volna, a kikötés jogszabályba ütközik. Jogszabályba ütközik továbbá a kikötés például akkor is, ha a pénzügyi intézmény azt nem a Hpt. követelményeinek megfelelő módon fogalmazta

meg, vagyis a módosításra okot adó körülmények meghatározása nem objektív és nem tételes (taxatív) jellegű. Az egyoldalú szerződésmódosításra vonatkozó jogszabályba ütköző kikötés a tisztességtelen jellegét is megalapozó egyéb körülményektől függetlenül a Ptk. 200. § (2) bekezdése szerint semmis. A bíróság ezért az ilyen ügyekben először a szerződési kikötés jogszabályba ütközését vizsgálja.

Az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló tisztességtelen kikötés érvénytelenségéről viszont másik törvényhely, a Ptk. 209. §-a rendelkezik; a fogyasztóval kötött kölcsönszerződések tekintetében tehát az általános szerződési feltételek kikötéseinek tisztességtelen jellegét a Ptk. 209. §, és nem a Hpt. alapján kell megítélni.

Lényeges, hogy a Hpt. nem rögzíti, melyek lehetnek azok a konkrét tételes okok, amelyekre hivatkozva a pénzügyi intézmény a későbbiekben egyoldalúan módosíthatja a kamat mértékét. Az ok-listát a törvény nem tartalmazza; azt a pénzügyi intézmény maga határozza meg, előre egyoldalúan, az általános szerződési feltételei között.

Önmagában abból, hogy a pénzügyi intézmény az általános szerződési feltételekben az egyoldalú szerződésmódosítás jogát a Hpt-ben írt követelményeknek megfelelő módon határozza meg, nem következik, hogy az ily módon körülírt okok – tartalmuk szerint – ne minősülhetnének a jóhiszeműség és tisztesség követelményét sértő, egyoldalúan és indokolatlanul a fogyasztóra hátrányos, tisztességtelen kikötéseknek. Az egyoldalú szerződésmódosítási jogra vonatkozó kikötés attól még minősülhet tisztességtelennek, hogy nem ütközik jogszabályba.

3. A Ptk. 209. § (6) bekezdésének rendelkezése folytán olyan feltétel tisztességtelensége bírósági vizsgálat tárgyát nem képezheti, melyet jogszabály határoz meg, vagy jogszabály előírásainak megfelelően határoznak meg. Ez azt jelenti, hogy ha jogszabály kimerítően (taxatív) határozza meg, hogy melyek lehetnek az egyoldalú szerződésmódosítás lehetséges indokai, akkor a jogszabályban nevesített okoknak a tisztességtelensége bíróság által nem vizsgálható. Nincs mód vizsgálni azt sem, hogy a jogszabályi rendelkezéseknek megfelelő esetekben, az ott írtak betartásával történő szerződésmódosítás tisztességtelen-e.

A pénzügyi intézmény ilyen szabályozás esetén a jogszabályban szereplő feltételek körét nem bővítheti, azokat új feltételekkel nem egészítheti ki. Másfelől azonban ez nem jelenti azt, hogy a pénzügyi intézmény a jogszabályi rendelkezésekhez képest nem szűkítheti azon tények, körülmények körét,

melyekben bekövetkező változás esetén az egyoldalú szerződésmódosítás jogát gyakorolhatja. A relatív kógencia folytán a saját akaratából az egyoldalú szerződésmódosításra lehetőséget adó okokat szűkítheti, ami azzal jár, hogy az általános szerződési feltételekbe nem foglalt, bár a jogszabályban egyébként szereplő feltétel bekövetkezése esetén az egyoldalú szerződésmódosítási jogával már nem élhet.

A fogyasztóval kötött, kizárólag lakáscélú hitel- és kölcsönszerződés, pénzügyi lízingszerződés esetében külön jogszabály, a 275/2010. (XII. 15.) Korm. rendelet taxatív (kimerítően) előírja, hogy konkrétan melyek lehetnek az egyoldalú módosítás, a kamatemelés lehetséges okai.

A fogyasztói kölcsönszerződésre vonatkozó Hpt. rendelkezések – szemben a 275/2010. (XII. 15.) Korm. rendeletben írtakkal - nem rögzítik, melyek lehetnek azok a konkrét tételes okok, amelyekre hivatkozva a pénzügyi intézmény a későbbiekben egyoldalúan módosíthatja a kamat, a költség, a díj mértékét. A Hpt. 210. § (3) bekezdése az egyoldalú szerződésmódosítás feltételeit taxatív nem határozza meg, csupán azt rögzíti, hogy a feltételnek tételesen meghatározottnak és objektívnek kell lennie. A 210. § (4) bekezdése pedig az arányosság és ténylegesség elvét, valamint egyéb, az árazási elvek tartalmára vonatkozó előírásokat tartalmaz, amelyek azonban a Ptk. 209. § (6) bekezdés kizáró rendelkezése alá nem esnek.

A törvényi keretszabályozás azt írja elő, hogy az egyoldalú szerződésmódosítás feltételeit – az ok-listát – a szerződésnek tartalmaznia kell, de azt nem határozza meg, hogy milyen feltételek bekövetkezése esetén lehet egyoldalúan a szerződést módosítani. A kógens keretszabályt a pénzügyi intézmény rendelkezési joga tölti meg tartalommal. Ilyen esetekben hivatkozni lehet arra, hogy a módosításra feljogosító egyik vagy másik, vagy valamennyi kikötés a tartalmában indokolatlanul és egyoldalúan előnyös a pénzügyi intézmény javára – hátrányos a fogyasztó számára –, ezért tisztességtelen; a feltétel tisztességtelenségének tartalmi vizsgálata pedig a bíróság jogkörébe tartozik. Vizsgálható a feltétel tisztességtelensége akkor is, ha az adott jogszabály diszpozitív rendelkezésében meghatározott feltételtől tér el a pénzügyi intézmény az általános szerződési feltételekben.

4. A Ptk. 209. § (5) bekezdése szerint a tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatóak a főszolgáltatást megállapító, illetve a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötésekre, ha azok egyébként világosak és érthetőek. A törvényi rendelkezés azt fejezi ki, hogy a tisztességtelen szerződési kikötés, mint érvénytelenségi ok a szerződéses jogok és kötelezettségek egyensúlyát, a

„szerződési igazságosságot” védi, tehát nem a szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékegyensúlyának sérelmét, hanem a felek közti egyenjogúság, a jogosultságok és kötelezettségek egyensúlyának a megbomlását kívánja szankcionálni.

Az egyoldalú szerződésmódosítási jog nem a szolgáltatás és ellenszolgáltatás viszonyát érinti, hanem azt kell vizsgálni, hogy az önmagában is többletjogosultságot biztosító egyoldalú hatalmasság kikötése és gyakorlása a jóhiszeműség és tisztesség követelményeit alapul véve milyen mértékben és milyen feltételek között indokolt vagy indokolatlan. A Ptk. kizáró rendelkezése nem alkalmazható a fogyasztónak nyújtandó szolgáltatás díjai módosításának mechanizmusára vonatkozó valamely kikötésre. E jogértelmezés helytállóságát támasztja alá az Európai Bíróságnak az Invitel ügyben hozott C-472/10. számú határozatában kifejtettek is.

5. A pénzügyi intézmények által megfogalmazott Magatartási Kódex – melyre a Hpt. maga is utal – nem jogszabály. A Magatartási Kódex a piaci önszabályozás keretében létrehozott olyan hasznos megállapodás (szabályegyüttes), amely az adott kereskedelmi gyakorlat, kereskedelmi ágazat vonatkozásában a követendő magatartási szabályokat határozza meg azon vállalkozások számára, melyek a Kódexet magukra nézve kötelezőnek ismerik el. A pénzügyi intézményekkel szerződéses jogviszonyban álló adósokkal kialakult jogvitában azonban a Magatartási Kódex a másik, kívülálló szerződő félre vagy a bíróságra kötelező rendelkezésként nem vonatkozik. Önmagában tehát az, hogy az általános szerződési feltételben szereplő oklista megfelel a Magatartási Kódexben foglaltaknak, nem zárja ki a feltételek tisztességtelensége bíróság általi vizsgálatát.

6. A Ptk. szabályozza, hogy a szerződés valamely kikötése milyen törvényi feltételek mellett minősül tisztességtelennek, ami az egyoldalú szerződésmódosításra vonatkozó szerződési feltételek kapcsán is irányadó.

A Hpt. külön is meghatároz olyan követelményeket, melyeknek az egyoldalú szerződésmódosításra feljogosító általános szerződési feltételeknek meg kell felelniük; ennek hiányában a kikötés törvénysértő. A Hpt. 210. § (3) bekezdése kimondja, hogy az egyoldalú szerződésmódosítás jogát a hitelező akkor jogosult gyakorolni, ha a módosításra okot adó objektív körülmények tételes meghatározását a szerződés tartalmazza. A Hpt. 210. § (4) bekezdésének a) pontja rögzíti továbbá azt, hogy az egyoldalú szerződésmódosításra a szerződésben foglalt, a kamat, díj vagy költség mértékére hatást gyakorló ok alapján kerülhet sor; a c) pont szerint az adott kamatra, díjra vagy költségre kihatással bíró ok-okozati feltételeket

együttesen, tényleges hatásuk arányában kell figyelembe venni; míg a d) pont a díj és költség emelésének éves maximumát határozza meg.

A pénzügyi intézmény és a fogyasztó közötti tartós pénzhasználati jogviszonyban előfordul, hogy a fogyasztó olyan időpontban készített üzletszabályzat kikötésének érvénytelenségét állítja, amikor a Hpt. fogyasztót védő rendelkezései nem, illetve nem ilyen tartalommal voltak hatályban. A Hpt. szabályainak visszaható hatálya nincs, ezért az általános szerződési feltételek e jogszabályba nem ütközhetnek. A fogyasztó hivatkozhat azonban arra, hogy az egyoldalú szerződésmódosítási jogra vonatkozó kikötés a Ptk-nak az üzletszabályzat készítése, illetve a szerződés megkötése időpontjában irányadó, akkor hatályos rendelkezései szerint tisztességtelen – a fogyasztóra indokolatlanul, egyoldalúan hátrányos – kikötésnek minősült, ezért érvénytelen. Nem ütközik a visszaható hatályú jogalkalmazás tilalmába, ha a bíróság a szerződéskötés időpontjában hatályos Ptk. rendelkezések alapján az általános szerződési feltétel tisztességtelenségét állapítja meg olyan okból, amelyet utóbb a külön törvény – adott esetben a kialakult joggyakorlat tapasztalatait felhasználva – kötelezően is szabályoz.

A pénzügyi intézmény által az egyoldalú szerződésmódosítást megalapozó ok-lista, annak egyes esetei semmiesek lehetnek akkor is, ha kifejezetten nem ütköznek a Hpt. rendelkezéseibe. Tisztességtelen a kikötés, ha a jóhiszeműség és tisztesség követelményeit sértő módon, indokolatlanul, egyoldalúan előnyös a pénzügyi intézmény számára. A feltétel tisztességtelen voltának megállapításakor vizsgálni kell a szerződéskötéskor fennálló minden olyan körülményt, amely a szerződés megkötésére vezetett, továbbá a kikötött szolgáltatás természetét, az érintett feltételnek a szerződés más feltételeivel vagy más szerződésekkel való kapcsolatát. A kikötés tisztességtelen, ha nem egyeztethető össze általában a szerződésre, illetve az adott szerződéstípusra vonatkozó alapvető elvek, rendelkezések lényegi gondolatával. Ilyen szempontok mellett az egyoldalú szerződésmódosításra vonatkozó kikötés különösen az alábbi esetekben lehet tisztességtelen.

a) Az általános szerződési feltétel tisztességtelenségét – tartalmától függetlenül – a Ptk. 209. §-ának (4) bekezdése szerint önmagában az is megalapozza, ha a feltétel nem világos vagy nem érthető. Az egyértelmű és érthető megfogalmazás követelményének a sérelme esetén – a főszabálytól eltérően – a főszolgáltatást megállapító, illetve a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötésekre is alkalmazhatók a tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések (Ptk. 209. § (5) bekezdés).

A világos és érthető megfogalmazás körében abból indokolt kiindulni, hogy a fogyasztó a gazdasági vagy szakmai tevékenysége körén kívül eső célból szerződést kötő személy. Az átlagos fogyasztó tehát nem rendelkezik különleges szakismerettel és szakértelemmel, ugyanakkor az ügyletkötés kockázata őt is terheli.

A pénzügyi kötetekben – az átlagfogyasztó által nem feltétlenül ismert – szakkifejezések használata, adott esetben matematikai formulák (képletek, algoritmusok) alkalmazása elkerülhetetlen. A szakmai fogalmak (például BUBOR, EURIBOR, SWAP ügylet stb.) használata önmagában nem tisztességtelen. Lényeges követelmény viszont, hogy az általános szerződési feltételek a fogyasztó számára áttekinthető szerkezetben jelenjenek meg. A több szerződés megkötése céljából előre elkészített, különböző rendeltetésű kölcsönszerződés- minták gyakran utalnak a külön okiratokba foglalt, másutt elhelyezett üzletszabályzatra, hirdetményre, és ilyenkor az átlagfogyasztó számára – az utaló szabályok bonyolultsága miatt – nem követhető, hogy mely általános szerződési feltételek mely kikötései vonatkoznak az általa megkötött konkrét jogügyletre. Ha az általános szerződési feltételek szerkezeti kialakítása nem áttekinthető, követhetetlen, szükségtelenül bonyolult, a szerződési feltétel az egyértelmű és érthető megfogalmazás követelményébe ütközik. Elvárás az is, hogy a kikötés – az ügylet sajátosságai által indokolt szakmaiságon kívül – az átlagfogyasztó számára közérthető stílusban és olvasható formátumban kerüljön megszövegezésre. Önmagában is tisztességtelen a szerződési feltétel, ha ezen okokból – az egyértelmű, világos és érthető szerkesztés és megszövegezés hiánya miatt – a fogyasztónak nem volt tényleges lehetősége a kikötés alapos megismerésére, a szerződés megkötése előtt.

A kölcsönszerződés megkötése során ugyanakkor a fogyasztónak is a jóhiszeműség és tisztesség követelményének, az együttműködési kötelezettségének megfelelően úgy kell eljárnia, ahogy az adott helyzetben általában elvárható (Ptk. 4. § (1), (4) bekezdés).

Elvárható a fogyasztótól, hogy a rendszerint nagy összegű és hosszabb távra szóló ügylet jellegéhez, nagyságrendjéhez, a vállalt kockázat mértékéhez igazodóan tájékozódjon a szerződés megkötése előtt. A szerződési feltételeket tartalmazó okiratot – az átlagfogyasztótól elvárható gondossággal – át kell tanulmányoznia, és ha a szerződésben olyan rendelkezéseket észlel, amelyeket nem ért, megfelelő magyarázatot igényelhet. Szükség esetén határidőt kérhet a szerződés áttanulmányozásához, és adott esetben igénybe veheti jogban jártas szakember közreműködését, kikérheti véleményét.

b) Az egyoldalú szerződésmódosítást biztosító általános szerződési feltételekben szereplő kikötés alaki szempontból akkor nem tisztességtelen, ha a szerződéskötés időpontjában előre tételesen meghatározza a módosításra okot adó körülményeket (ok-listát tartalmaz). A tételes meghatározás követelményének akkor felel meg a kikötés, ha az ok-lista teljes körűen és nem példálózva jelöli meg az egyoldalú szerződésmódosításra okot adó körülményeket, azaz olyan zárt rendszert alkot, amely a figyelembe vehető tények és körülmények taxatív felsorolását tartalmazza.

c) Az előre tételesen meghatározott kikötésnek objektívnek kell lennie, azaz olyan, a szerződéskötést követően beálló külső körülményt kell megjelölni, amelyet nem a pénzügyi intézmény idézhet elő, vagyis nem szubjektív (tőle függő) döntése, magatartása következtében állhat elő, annak előidézésében a felek szerepet nem játszanak, tőlük független tényezők eredménye.

Tisztességtelen tehát az ok-listában szereplő olyan körülmény-változás megjelölése, amelynek bekövetkeztét vagy mértékét a pénzügyi intézmény egyoldalúan képes meghatározni (pl.: a tulajdonosi hozamelvárás változása).

d) Az ok-listával kapcsolatos alapvető elvárás, hogy az ok-listában meghatározott feltétel változása ténylegesen hatást gyakoroljon a szerződésben meghatározott kamatra (díjra, költségre). Nem szerepeltethető jogszerűen olyan tényező az ok-listában, mely szakmailag indokolatlan, mert a kamatra (díjra, költségre) kihatással nincs, azaz semmilyen okszerű kapcsolatban nem áll a kamat (díj, költség) mértékével.

Az arányosság szempontjából kiindulópont, hogy a fogyasztóval szerződő pénzügyi intézmény – amely a szerződést gazdasági–szakmai tevékenysége körében köti – előre kalkulálja a kölcsönnyújtás kockázatait, és azokat a Hpt. szerint kezelni is köteles. Az egyoldalú szerződésmódosítás jogát nem lehet egyoldalú haszonszerzésre fordítani. Az emelés mértéke nem lehet magasabb, mint a körülmény-változásnak a kamatra (díjra, költségre) gyakorolt hatása, és – másfelől – a fogyasztó számára kedvező változást is érvényesíteni kell.

A Hpt. 210.§-a (4) bekezdésének a)-c) pontjai – az árazási elvek kapcsán – rögzítik a tényleges hatás, a szimmetria és az arányosság elve betartásának kötelezettségét. A hitelező pénzügyi intézménynek árazási elveit írásban kell rögzítenie. Az árazási elvek határozzák meg a pénzügyi intézmények árképzési gyakorlatát, vagyis azt, milyen ügyfeleknek, mennyiért, milyen árazási és árváltoztatási mechanizmusokkal értékesítik szolgáltatásaikat, hogyan állapítják meg a kockázati felárakat, milyen referencia kamatokat

alkalmaznak, milyen kötelezettségeket hogyan vesznek figyelembe, milyen módszereket, statisztikai eloszlásokat, modelleket használnak a különböző szolgáltatások ellenértékének megállapításánál. Az árazási elvek azonban a pénzügyi intézménnyel szerződő felek, így a fogyasztók számára nem nyilvánosak, azok megfelelőségét, valamint alkalmazásának gyakorlatát a PSZÁF jogosult ellenőrizni a Hpt. 210. § (5) bekezdésében foglaltak szerint.

e) Az ok-listával kapcsolatban további elvárás az átláthatóság (transzparencia) érvényesülése. Az átláthatósági követelménynek a bankok például akkor tudnak eleget tenni, ha a szerződésben:

- pontosan meghatározzák, mit tekintenek irányadó referencia kamatnak, illetve milyen képletet alkalmaznak a kamat, a költség és a díj módosításával összefüggésben;

- megjelölik, hogy milyen időközönként vizsgálják felül a kamatlábat (kamat periódusok); milyen időközönként alkalmazzák a képletet; továbbá rögzítik azt, hogy az egyoldalú szerződésmódosítás feltétele bekövetkezésekor a fordulónapi helyzetet, a periódus átlagát illetően pontosan mit vesznek figyelembe;

- szükség szerint meghatározzák azt a legkisebb kiigazítási értéket, amely alatt nem módosíthatják a kamatokat sem a fogyasztó hátrányára, sem előnyére.

f) Az egyoldalú szerződésmódosítás esetére – mivel az a fogyasztó kötelezettségeire kihat – biztosítani szükséges a felmondás jogát. Ezt előírhatja maga a jogszabály is, ennek hiányában az általános szerződési feltételek között indokolt rendezni: a módosítást hogyan kell a fogyasztó tudomására hozni, és mennyi idő áll a fogyasztó rendelkezésére ahhoz, hogy felmondási jogával éljen. E szerződési rendelkezések tisztességessége is vizsgálat tárgyát képezheti. Önmagában a felmondás jogának kikötése ugyanakkor nem teszi az egyoldalú szerződésmódosítást tisztességessé. A felmondási jog gyakorlásával együtt járó jogkövetkezmények – az egyösszegű visszafizetési kötelezettség, a hitelkiváltás magas tranzakciós költsége – miatt ugyanis az a fogyasztó számára gyakran nem jelent reális alternatívát a szerződésmódosítással szemben.

g) A fogyasztó terhére történő egyoldalú szerződésmódosítás lehetősége csak akkor tisztességes, ha nem csak a fogyasztó hátrányára történő körülményváltozás hatásának áthárítását teszi lehetővé, hanem egyidejűleg kötelezettségként kezeli a fogyasztó javára történő körülmények megváltozása

esetén annak a fogyasztó javára történő érvényesítését az arányosság elvének érvényre juttatása mellett. Ellenkező esetben a szerződéskötéskor kialakult értékegyensúly felbomlik.

7. A fogyasztói kölcsönszerződésekben szereplő kamatkötések eltérő tartalmúak lehetnek és az üzleti kockázatok viselésének kérdése a később ismertetendő valódi egyoldalú szerződésmódosítás esetén merül fel.

- Fix kamatozású kölcsönszerződés esetén a bank egyáltalán nem jogosult egyoldalúan a kamat mértékét módosítani. Ebben az esetben a pénzügyi intézmény a tartós futamidő alatti, a körülmények megváltozásából eredő minden kockázatot előzetesen kalkulálja. Emiatt a hitel – a kamat mértékében is kifejeződésként – adott esetben lényegesen drágább. Ez egyben azt is jelenti, hogy a pénzügyi körülmények fogyasztóra nézve kedvező változásának hatását sem köteles a pénzügyi intézmény a fogyasztó javára érvényesíteni.

- A változó kamatozású kölcsönszerződések esetében a felek alkalmazhatják azt a megoldást, hogy a kamatszintet egy meghatározott, változó viszonyítási alaphoz, referencia kamatlábhoz (pl.: a BUBOR, EURIBOR, állampapír átlaghozama, a jegybanki alapkamat stb.) kötik. A megállapodás alapján a kamatszint – a szerződésben rögzített algoritmus, képlet alkalmazásával – automatikusan követi a viszonyítási referencia-kamat változását. A kamatszint módosulása a meghatározott referencia kamat változásával együtt, automatikusan megy végbe, vagyis ebben az esetben a pénzügyi intézmény részéről nem az egyoldalú jogosultság gyakorlása eredményeként változik a kamat.

A pénzügyi intézménynek nincs mérlegelési lehetősége, a kamatmódosítás nem egyoldalú akaratnyilatkozat eredményeként, hanem a szerződés előre rögzített tartalma szerint következik be, azaz, ha a szerződés alapján a pénzügyi intézmény értesíti a fogyasztót a kamatszint megváltozásáról, az értesítésnek csak deklaratív hatálya van. Az ilyen típusú változó kamatozású kölcsönszerződések esetében valójában nem következik be szerződésmódosítás, mivel a kamatszint változás az eredeti, szerződéskötéskori tartalomnak megfelelően a szerződés tartalmának módosulása nélkül következik be (értékmegtartó klauzula).

A fogyasztóval ingatlanon alapított, jelzálogjog fedezete mellett kötött kölcsönszerződésben – a Hpt. 210/B § 2012. április 1-től hatályos (1)-(3) bekezdései szerint – a kamat változását a pénzügyi intézménynek kötelezően vagy referencia-kamatlábhoz kötve, vagy pedig úgy kell meghatároznia, hogy a kamat mértéke a kölcsönszerződésben meghatározott 3, 5 vagy 10 éves kamatperiódus alatt rögzített. A kamaton felül rendszeresen fizetendő

kamatjellegű díj, költség nem számítható fel. Az ilyen fogyasztói szerződésben a pénzügyi intézmény egyoldalúan kamatot nem emelhet, hanem a kamat változása a szerződés tartalmának megfelelően következhet be.

- Más a helyzet az olyan változó kamatozású kölcsönszerződések esetén, amikor a pénzügyi intézmény az ok-listában szereplő valamely körülmény megváltozására hivatkozva emeli a kamatot (ún. kamat-kiigazító kikötések). Ebben az esetben a pénzügyi intézmény a szerződés egyoldalú módosításának előre kikötött jogával él, egyoldalú hatalmasságot, alakító jogot gyakorol (valódi egyoldalú szerződésmódosítási jog).

A rendes üzleti kockázat alatt a szerződés megkötése (módosítása) és teljesítése közötti időszakban felmerülő, a szerződés megkötésekor, illetve egyoldalú módosításakor a pénzügyi intézmény által kellő gondossággal eljárva előre látható, felmérhető, figyelembe vett és kezelt kockázat értendő. A rendes üzleti kockázat körébe eső, a pénzügyi intézményt érő érdeksérelmek a fogyasztókra nem háríthatók át, mert a kockázatok felmérése és kezelése a pénzügyi intézmény kötelezettsége (Hpt. XII-XIII. fejezet). Ezekkel a pénzügyi intézménynek – amely a fogyasztói szerződést gazdasági vagy szakmai tevékenysége körében köti (Ptk. 685. § e) pont) –, az ellenszolgáltatás mértékének megállapításakor számolnia kell. Ezért az előre látható, az ellenérték megállapításánál figyelembe vett, illetve kezelt (vagy kellő gondosság tanúsítása esetén figyelembe vehető, kezelhető) kockázatok tényleges bekövetkezésekor áthárításával a pénzügyi intézmény egyoldalú és indokolatlan előnyhöz jutna. Ez a gyakorlatban például azt jelenti, hogy ha az adott körülményre vonatkozó várakozások szélső értékei a szerződéskötés, illetve a megelőző szerződésmódosítás alkalmával figyelembe vett időszak, illetve a szerződésmódosítást követő, azonos időszak vonatkozásában lényegében változatlanok, a körülmények változása nem állapítható meg, így a szerződés egyoldalú módosításának nincs helye.

Amennyiben a pénzügyi intézmény előzetes üzleti számításai, melyeket a kamat, díj és költség meghatározásánál alkalmaz üzleti titkot képeznek, és a fogyasztók által nem ismerhetők meg, a pénzügyi intézményt terheli annak bizonyítása, hogy az előre látott, felmért, kezelt kockázatokat meghaladó változás következett be.

A rendes üzleti kockázat viselésével kapcsolatos követelményt azonban nem kell feltétlenül magában az általános szerződési feltételekben megfogalmazni. Az ok-listára vonatkozó kikötés nem tisztességtelen önmagában azért, mert nem tünteti fel külön, hogy a pénzügyi intézmény az ok-listában egyébként

szereplő valamely körülmény megváltozása esetén az egyoldalú szerződésmódosítás jogával csak akkor élhet, ha a körülmény előre nem látható megváltozása a pénzügyi intézmény számára a rendes üzleti kockázatot meghaladó mértékű érdeksérelmet okoz. Az ok-listában szereplő körülményeket ugyanakkor egységesen akként kell értelmezni, hogy az ott felsorolt körülményeknek a szerződés megkötését követő megváltozása akkor teszi indokolttá – a jóhiszeműség és tisztesség elvének megfelelően – a szerződés egyoldalú módosítását, ha e körülmények előre nem látható változása a pénzügyi intézmény számára a rendes üzleti kockázatán, ellenőrzési körén kívül eső érdeksérelmet okoz. Azt pedig, hogy a pénzügyi intézmény e szempont betartásával járt-e el, a tényleges szerződésmódosításkor, a kamat (díj, költség) emelésekor lehet és kell vizsgálni.

A kifejtettek megfelelően irányadók a díj és a költség egyoldalú módosítására is, abban az esetben is, ha a kamat egyébként fix vagy referencia kamatlábhoz kötött.

8. a) Az érvénytelenség alapvető joghatása az, hogy a felek által célzott joghatások nem érhetők el (1/2010. (VI. 28.) PK vélemény 2. pont), ezért a szerződés azon kikötései és rendelkezései, amelyek tekintetében az érvénytelenségi ok fennáll, joghatás kiváltására nem alkalmasak.

Az érvénytelenség további jogkövetkezményei szempontjából a tisztességtelen kikötés, mint speciális érvénytelenségi ok sajátosságaira is figyelemmel kell lenni. A Ptk. 209/A. § (2) bekezdése értelmében ugyanis fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló, továbbá a fogyasztóval szerződő fél által egyoldalúan, előre meghatározott és egyedileg meg nem tárgyalt tisztességtelen kikötés a semmis. Hasonlóképpen a Ptk. 209/A. § (1) bekezdése értelmében a sérelmet szenvedett fél nem a szerződést, hanem a szerződés részévé váló tisztességtelen kikötést támadhatja meg. A tisztességtelen kikötés tehát nem a szerződés egészét, hanem kizárólag a kikötéssel érintett részét – magát a tisztességtelen feltételt – teszi érvénytelenné. A Ptk. 239.§-ának (2) bekezdése alapján pedig a fogyasztói szerződés részbeni érvénytelenség esetén csak akkor dől meg, ha a szerződés az érvénytelen rész nélkül nem teljesíthető.

Fogyasztói kölcsönszerződések esetén a fogyasztó érdeke rendszerint kifejezetten ellentétes az egész szerződés megdőlésével, mivel az azonnali, egyösszegű visszafizetési kötelezettségének a beálltát eredményezné. A

fogyasztó célja és érdeke ezzel szemben az, hogy a szerződés a tisztességtelen része nélkül legyen érvényes a felek között.

A 93/13/EGK irányelv 6. cikkének (1) bekezdése ezért is rendelkezik úgy, hogy a „fogyasztókkal kötött szerződésekben az eladó vagy szolgáltató által alkalmazott tisztességtelen feltételek a saját nemzeti jogszabályok rendelkezései szerint nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve, és ha a szerződés a tisztességtelen feltételek kihagyásával is teljesíthető, a szerződés változatlan feltételekkel továbbra is köti a feleket.”

Az egyoldalú szerződésmódosítást lehetővé tévő feltételek közül egy, több esetleg valamennyi feltétel érvénytelensége nem vezethet olyan eredményre, hogy emiatt az elhagyott feltételek nélkül a szerződés ne lenne teljesíthető, ami az egész szerződés megdőléséhez vezetne. Arra azonban nincs mód, hogy a bíróság az érvénytelen szerződési feltétel mellőzése helyett a felek akaratát mintegy „pótolja”, és a tisztességtelen megállapodás helyett új, a szerződési igazságosságot, jogegyenlőséget helyreállító kikötést konstruáljon, vagy pedig ennek érdekében az érvénytelen szerződési feltételt úgy egészítse ki, hogy valójában egy korábban nem létező, új – tisztességes – szerződési feltételt alakítson ki.

b) Előállhat olyan eset – így az egyoldalú szerződésmódosítást megalapozó ok-listával összefüggésben is –, amikor az érintett szerződési feltételnek nem az egésze, hanem csak meghatározott, jól behatárolható része tisztességtelen. A részben tisztességtelen szerződési kikötésre a részleges érvénytelenség szabályai az irányadók. Ez az értelmezés van összhangban a Ptk. 228.§-ának (3) bekezdésével, amely szerint az érthetetlen, ellentmondó, jogellenes vagy lehetetlen feltétel semmis; az ilyen feltétellel kötött szerződésre a részleges érvénytelenség szabályait (239. §) kell alkalmazni. Az érvénytelenség általános jogkövetkezményei szerint annak nem lehet akadálya, hogy a bíróság ne a részben tisztességtelen szerződési kikötés egészének, hanem csak a tisztességtelen jellegét okozó részének érvénytelenségét állapítsa meg és azt mellőzze.

Az ok-listában szereplő feltételek egyikének, másikának tisztességtelensége tehát nem azt eredményezi, hogy a pénzügyi intézményt egyáltalán nem illeti meg az egyoldalú szerződésmódosítás joga, hanem csak azt, hogy a tisztességtelenül megállapított feltétel bekövetkezése esetén nem illeti meg.

A bíróság – ha a fogyasztó a Ptk. 239/A. § (1) bekezdése alapján a szerződés egyes rendelkezései érvénytelenségének megállapítását az érvénytelenség egyéb következményei alkalmazása nélkül kéri – ítéletében azt állapítja meg,

hogy a szerződés mely érvénytelen kikötés (vagy a kikötés mely érvénytelen részének) elhagyásával, egyebekben azonban változatlan feltételekkel köti a feleket. Kérelem esetén adott esetben arra is kötelezheti a pénzügyi intézményt, hogy a fogyasztó fizetési kötelezettségét a semmis kikötés mellőzésével, a nélkül számítsa újra.

9. a) A Ptk. 209/A.§-ának (2) bekezdése szerint a fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló tisztességtelen kikötés semmis. A semmisségre csak a fogyasztó érdekében lehet hivatkozni. A szerződés semmisségét a bíróság az előtte folyó eljárásban hivatalból észleli (2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 4. pont), így a fogyasztói kölcsönszerződésben az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló feltétel tisztességtelen voltát is hivatalból kell észlelnie, ha az a fogyasztó érdekében áll, de csak a kereseti kérelem keretei között. Olyan szerződési kikötés hivatalból vizsgálat tárgyát nem képezheti, melynek érvénytelensége az adott jogvita elbírálását nem érinti.

A kereset elbírálása szempontjából lényeges szerződési feltétel tisztességtelen voltát a bíróságnak hivatalból észlelnie kell, ha annak tisztességtelensége a rendelkezésre álló iratok alapján megállapítható, és az a fogyasztó érdekében áll. Bizonyítás hivatalbóli lefolytatására nincs törvényes lehetőség.

b) A fogyasztói kölcsönszerződésben az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló olyan kikötés, amelyet a fogyasztóval szerződő fél már módosított, illetve mellőzött, a módosítás, illetve mellőzés időpontjától kezdve – általában a jövőre nézve – nem alkalmazható. A kikötés korábbi alkalmazása is okozhat azonban olyan jogsérelmet, amely a szerződési feltétel tisztességtelen voltának megállapítását szükségessé teheti.

A Ptk. 209/B.§-ának (2) bekezdése lehetővé teszi, hogy a bíróság a fogyasztókkal történő szerződéskötések céljából meghatározott és nyilvánosan megismerhetővé tett, de nem alkalmazott általános szerződési feltétel tisztességtelenségét vizsgálja és megállapítsa. Még inkább helye van ennek akkor, ha a kikötés az általános szerződési feltételek részévé vált ugyan, de az abból adódó lehetőségekkel a fogyasztóval szerződő fél nem élt. Egy ilyen múltbéli önkorlátozás ugyanis nem biztosítja a fogyasztót arról, hogy a vele szerződő fél a kikötés alkalmazásától a jövőben is tartózkodni fog, és ez által jogait a jövőben sem éri sérelem, ezért a fogyasztó jogai védelme érdekében alappal kérhető e feltétel tisztességtelenségének megállapítása.

A Ptk. 209. § alapján egyébként sem a pénzügyi intézmény joggyakorlását, hanem azt kell megítélni, hogy a kikötés indokolatlanul, egyoldalúan hátrányos, tisztességtelen-e, függetlenül attól, hogy a pénzügyi intézmény ténylegesen alkalmazta-e. Az egyoldalú szerződésmódosításra vonatkozó kikötés tisztességtelen lehet akkor is, ha azt a pénzügyi intézmény a későbbiekben a gyakorlatában nem alkalmazta: a kikötés tisztességtelen jellege nem függ az alkalmazójának tisztességes eljárásától. Keresettel nem a pénzügyi intézmény tisztességtelen eljárása, hanem az általa megfogalmazott üzletszabályzat tisztességtelen kikötése támadható, így a bíróság nem a pénzügyi intézmény tisztességtelen eljárását vizsgálja, hanem a tisztességtelen kikötés érvénytelenségét állapítja meg.

c) A gyakorlatban többször előfordul, hogy a fogyasztó amiatt támadja az egyoldalú szerződésmódosításra vonatkozó kikötést, mert annak tényleges tartalmát nem ismerhette meg.

A Ptk. 205/B.§-a szerint az általános szerződési feltétel csak akkor válik a szerződés részévé, ha alkalmazója lehetővé tette, hogy a másik fél annak tartalmát megismerje, és ha azt a másik fél kifejezetten vagy ráutaló magatartással elfogadta. Külön tájékoztatni kell a másik felet arról az általános szerződési feltételről, amely a szokásos szerződési gyakorlattól, a szerződésre vonatkozó rendelkezésektől lényegesen vagy valamely korábban a felek között alkalmazott kikötéstől eltér. Ilyen feltétel csak akkor válik a szerződés részévé, ha azt a másik fél – a külön, figyelemfelhívó tájékoztatást követően – kifejezetten elfogadta. Erre tekintettel az olyan általános szerződési feltételek között szereplő szerződési kikötés, amelyet a fogyasztó nem ismerhetett meg, nem válik a szerződés részévé; külön azonban csak azokra a feltételekre (okokra) kell felhívni a figyelmét, amelyek esetleg lényegesen eltérnek a szokásos szerződési gyakorlattól, a szerződésre vonatkozó rendelkezésektől, vagy valamely korábban a felek között alkalmazott kikötéstől. Önmagában a fogyasztói kölcsönszerződés részét képező általános szerződési feltételben szereplő, az egyoldalú szerződésmódosításra lehetőséget biztosító ok-lista nem tekinthető a szokásos szerződési gyakorlattól eltérő szerződési rendelkezésnek, hiszen ennek lehetőségét a jogi szabályozás – bár többször módosított feltételek mellett – már huzamos idő óta lehetővé teszi.

Ha az egyoldalú szerződésmódosításra vonatkozó kikötés nem válik a szerződés részévé, a létre nem jött szerződési tartalom érvénytelen sem lehet. Az ilyen kikötés tisztességtelensége ezért nem vizsgálható.

10. a) A pénzügyi intézmény egyoldalú szerződésmódosítása, a kamat, a díj, a költség egyoldalú emelése az esetek egy részében akkor válik jogvita tárgyává, miután e jogát a pénzügyi intézmény – akár többször, visszatérően – már gyakorolta. Az egyoldalú szerződésmódosítás tényleges megtörténtét követően a pénzügyi intézmény a szerződésmódosítás érvényességét vitató fogyasztóval szemben rendszerint arra hivatkozik, hogy a szerződésben kifejezetten kikötött jogával élt.

A fogyasztó azonban éppen a szerződés e részének érvényességét vitatja: önmagában attól, hogy a felek megállapodása folytán az általános szerződési feltételek közt szereplő ok-lista a kölcsönszerződés részévé vált, a kikötés tartalma lehet tisztességtelen, ezért annak érvénytelenségére a fogyasztó hivatkozhat.

A tényleges egyoldalú szerződésmódosítással összefüggésben a fogyasztó jogvita tárgyává teheti egyfelől azt, hogy a szerződésmódosításra az általános szerződési feltételekben szereplő kikötésnek megfelelően, azaz szerződésszerűen került-e sor – ez a kikötés érvényességét nem érinti –, és másfelől azt is, hogy az általános szerződési feltételekben szereplő kikötés már eredetileg, a szerződéskötéskor tisztességtelen, érvénytelen volt.

Ha az egyoldalú szerződésmódosítás joga a pénzügyi intézményt a kikötés érvénytelensége (részleges érvénytelensége) miatt az adott esetben nem illette volna meg, a szerződés egyoldalú módosítása sem történhetett meg érvényesen, így a szerződés a felek között a módosítást megelőző tartalommal érvényes.

Erre tekintettel az egyoldalú szerződésmódosítás érvényességét vitató perben is vizsgálható az egyoldalú szerződésmódosításra vonatkozó, az általános szerződési feltételek között szereplő kikötés, illetve az ahhoz tartozó ok-lista érvényessége.

b) A fogyasztói kölcsönszerződésben a kamat, a költség és a díj meghatározása tipikusan az általános szerződési feltételek részét képezi, így annak egyoldalú módosítására is tipikusan olyan formában (például hirdetmény) kerül sor, amely a Ptk. 205/A §-ának (1) bekezdésének megfelelő általános szerződési feltétel alkalmazásának minősül. Erre tekintettel a fogyasztói kölcsönszerződést egyoldalúan módosító általános szerződési feltétel érvényessége is lehet közérdekű kereset tárgya a Ptk. 209/B. § (1) és (2) bekezdése alapján. A közérdekű kereset indítására jogosult szervezet kérheti a módosított általános szerződési feltételekben szereplő új összegű

kamat, költség, díj érvénytelenségének a megállapítását arra hivatkozással, hogy a módosítás jogszabályba ütközött, illetve tisztességtelen volt.

c) Az egyoldalú szerződésmódosítás kapcsán indult perekben vizsgálat tárgyát képezheti, hogy a szerződés módosítására az általános szerződési feltételekben szereplő kikötésnek megfelelően került-e sor; azaz

- az egyoldalú szerződésmódosítás feltétele ténylegesen bekövetkezett-e;

- a módosítás tartalmilag megfelelt-e az arányosság és a szimmetria elvének.

Az arányosság elve betartásának vizsgálata során figyelemmel kell lenni arra, hogy a tartós pénzkötelmi jogviszonyban a szerződés megkötése után megváltozott olyan körülmények vehetők csak figyelembe a konkrét szerződésmódosítás során, amelyekkel a fogyasztóval szerződő pénzügyi intézmény az előzetes kalkulációk során a megfelelő gondossággal eljárva sem számolhatott előre. A kellő gondosság mellett előre látható kockázatok felmérése és kezelése a pénzügyi intézmény rendes üzleti kockázata körébe esik, és csak az e körbe nem tartozó, az ellenőrzési-tevékenységi körén kívül eső változásokat háríthatja át a fogyasztóra.

Az ok-listában szereplő körülményeknek a szerződéskötéskor fennállott helyzethez viszonyított változása tehát nem jelenti feltétlenül azt, hogy a szerződésben meghatározott kamatmérték megváltoztatása indokolt. A bekövetkezett változásnak meg kell haladnia a normálisan vállalható üzleti kockázatot.

A rendes üzleti kockázat határainak mérlegelése során, annak megítélésakor, hogy a körülmények változása a pénzügyi intézmény számára a rendes üzleti kockázatot meghaladó mértékű érdeksérelemmel jár-e, figyelemmel kell lenni a pénzügyi szolgáltatások, a hitelezői jogviszonyok sajátosságaira. Nyomatékkal értékelni kell a pénzügyi intézmények közvetítő szerepéből adódó érdekkiegyensúlyozást, a betétesek védelmét, ezzel összefüggésben a felelős hitelezés elvét. Mérlegelés körébe kell vonni a pénzügyi szolgáltatásoknak az átlagosnál gyakoribb, hektikus gazdasági háttérmozgásokra való fokozott érzékenységét, azt, hogy a pénzügyi folyamatok előreláthatósága korlátozott, gyakran kiszámíthatatlan. Mindezen szempontok együttes értékelése nyújthat eligazítást abban a kérdésben, hogy a kikötés a pénzügyi intézményre nézve a jóhiszeműség és tisztesség követelményeit sértő módon, indokolatlanul és egyoldalúan előnyös – a fogyasztóra indokolatlanul és egyoldalúan hátrányos –, azaz tisztességtelen, így érvénytelen vagy sem.

Ha a fogyasztóval szerződő fél által hivatkozott körülmény változása ténylegesen nem következett be, vagy a kamat, a költség, a díj mértékére nem volt befolyással, illetve ha a kamat, költség, díj mértékének növelése indokolatlan volt, nem állt arányban a változás mértékével, az egyoldalú szerződésmódosítás érvénytelen (részben érvénytelen), mert adott esetben hiányzik az egyoldalú módosítás szerződési jogalapja.

Az is vizsgálat tárgyát képezheti, hogy a fogyasztóra kedvező változásokat ugyanolyan arányban érvényesíti a pénzügyi intézmény, mint a fogyasztóra hátrányos változásokat vagyis a szimmetria elvét betartja-e.

Azokban a perekben, melyeknek tárgya az egyoldalú szerződésmódosítás érvénytelensége, rendszerint a pénzügyi intézmények vannak abban a helyzetben, hogy azokat az adatokat szolgáltatassák, amelyek alapján megítélhető, hogy az egyoldalú szerződésmódosításra jogszerűen, a jóhiszeműség és tisztesség követelményeit betartva került sor. E körülménynek a bizonyítási eljárás során van jelentősége.